

Kamuela Park. Ke Akua Ki'i 'o Lonomakua: 'A'ole nō he Kamani, He Kauila nō Ia

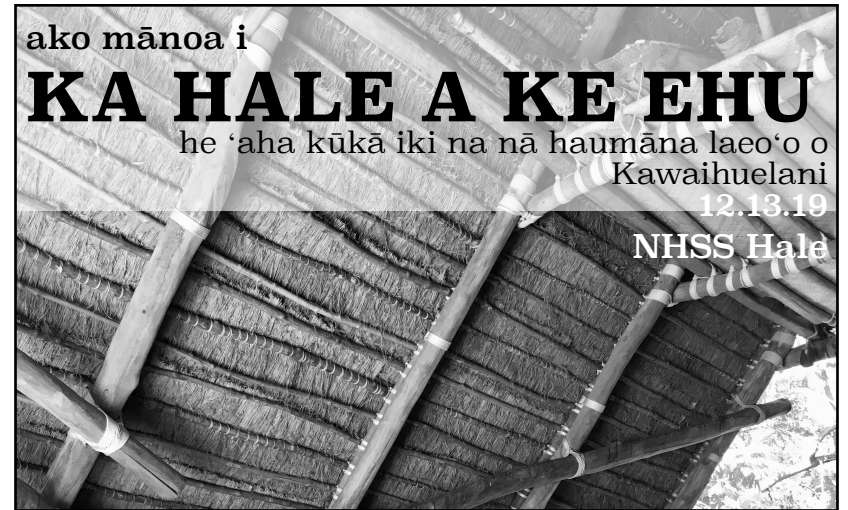
Mai kinohi mai, pono nō ka Hawai'i e kama'āina i kona mau akua, 'oiai ma ka ho'omana pono 'ana aku i ko kākou mau akua Hawai'i, 'o ka ho'omana ihola nō ia iā kākou iho a me ko kākou lāhui pono'i. Eia nō ho'i kākou i ke kau iā Lonoikamakahiki, a 'o Lonomakua ke ki'i akua nona ka mana. No laila, he kūpono nō paha ke hāpai i kēia mau nīnau: 'O wai 'o Lonomakua, ke akua i ho'omana 'ia i ka wā o ka Makahiki? Like anei ua Lonomakua nei me ka Lonomakua nona ka 'ohana o Pele? He aha kona mau kinolau? He pilina paha kēia mau kinolau me nā kāhiko nani e 'ohu'ohu ai ke akua loa 'o Lonomakua?

Eia nō kahi wahi pāhana e 'imi aku ana i kekahi 'i'o e kā'eo ai ko kākou 'umeke me ka 'ai lololo o ka Makahiki. A eia nō ho'i kākou, nā Kānaka 'Ōiwi o Hawai'i nei e paio mau aku ana e 'au'a i nā ma'awe i waiho 'ia e ko kākou mau hulu kūpuna hiwahiwa. 'O ku'u mana'o lana nō ia, me kēia mau awe noi'i e hō'ike 'ia ana, e hiki ana nō iā kākou ke lino aku i mau aho e hō'onipa'a ai iā kākou iho, a e ho'i ai nō ho'i kākou i ka piko mana o ko kākou lāhui.

Kaulana Mayo: Hala ka Ho'oilō, Ua Mao ka Ua: Nā Hō'ailona Pili i ka Hala mai nā Mo'olelo o ke Kenekulia Iwakālua

He kālailai kēia no nā hō'ailona o ka hala i puka ma ke kenekulia iwakālua a me nā hō'ailona o ka hala i 'ike 'ia i kēia au e holo nei. 'O kekahi o nā pahuhopu nui o kēia pāhana 'o ia ho'i ka ho'onohonoho 'ana i kū'auhau no ka hō'ailona o ka hala i mea e ho'ākāka ai i ka mana'o pālua o ka hala. Ma ka 'ao'ao pō, he mau mana'o ma laila e kū ana i ka hō'ailona ikaika o ia mea he hala; a ma ka 'ao'ao ao, he mau mana'o 'ōlinolino ho'i kū i ka mālamalama. Ke akāka kēia mana'o pālua o ka hala, e liuliu ana ke kanaka ma nā 'ano ālaina mālua o ke ola.

Ke hala kekahi lau hala, ho'ōla hou 'ia ua lau nei e ka lehua a puka hou ia mea kū i ka pōlani. 'O ka lauhala ke kumuhana nui e kukui i kēia wahi 'imi noi'i. E kālailai 'ia ana nā hō'ailona o ka hala mai nā mo'olelo kahiko a me nā nūpepa i puka ma ke kenekulia iwakālua, e la'a ka mo'olelo o Ohiohikupua, ka pūhala mua loa ma Hawai'i, ka mo'olelo o Hi'iaikaikapoliopole, a me nā leka nūpepa pili nō i ka hala 'ana o kekahi lālā 'ohana. Ma o kēia papahana e 'ike ai, he hō'ailona ka hala no ke kaulike o ka pō me ke ao. A, ke pāpale 'ia ka pāpale lauhala, he hō'ailona ia no ke au i hala akula a me kēia au e holo nei. E wehi kākou i ka mana o ke kāhikokiko lauhala.

**9:15-11:00 . Ua Ao Hawai'i ke 'Ōlino Nei: Nā Kuleana Ho'oulu Na'auao e Huli ai ke Alo i Mua
Luna Ho'omalua: K. Laiana Wong**

Ākea Kahikina. He Ake, He Mana'o, He 'Ano'i, He Makemake: Ka Ho'ohālikelike 'ana i nā Hua'ōlelo 'Oko'a o ka Desire Hawai'i

He papahana kēia e ho'ohālikelike i nā hua'ōlelo 'o "ake," "mana'o," "ano'i," a me "makemake." Kuhi 'o Lorrin Andrews ma kāna puke wehewehe, penei, "makemake is often used by foreigners where words such as ake, manao, anoi, &c. would apply better." Inā pēlā ka pololei, he aha lā ke 'oi a'e ai ke kūpono pono'i o kēia mau hua'ōlelo 'ē a'e i kuhi 'ia, 'o ia ho'i 'o "ake," "mana'o," a me "ano'i"? Pehea lā kākou e koho aku ai i ka hua'ōlelo kūpono? I hiki paha ke ho'ākāka 'ia aku kēia pohihihi, na kēia papahana e kālailai i kēia mau nīnau: 1) Pehea e 'oko'a ai 'o "ake," "mana'o," "ano'i," a me "makemake"? 2) He aha nā pō'aiapili e ho'opuka 'ia ai ma ka 'ōlelo nūpepa? Inā pololei ho'i ko Andrews mana'o, he hua'ōlelo nō paha 'o "makemake" e malihini ai kākou i kā kākou 'ōlelo makuahine 'ana, a 'o nā hua'ōlelo 'ē a'e ana i kuhi aku ai, 'o lākou nā hua'ōlelo e kama'āina ai kākou i kā kākou 'ōlelo makuahine 'ana. Ma laila nō ka waiwai o kēia papahana; 'o nā pane e 'imi 'ia, he alahēle ia no kākou e ho'i ai a pili i ka piko kulāiwi, e noho nō a kupa i ke alo o ke kuana'ike ku'una, e hele a kama'āina i ka leo 'ōiwi, a lilo i makamaka kuluma i ka hi'ohi'ona a me ka mana'o maoli o nā hulu kūpuna. I 'ane'i ka waihona a ke aloha no ka lāhui Hawai'i.

Kolomona Nakatsuka: Hō'ike a Maka: He 'Ōlelo Hawai'i no ka 'Epekema

Ma kēia pepa, e nānā 'ia nā ha'awina a me ka māhele 'ōlelo (o ia ho'i nā hua'ōlelo a me nā pilina 'ōlelo hou) i ho'omōhala 'ia ma ka 'ōlelo Hawai'i a ma nā 'ōlelo 'ē a'e ho'i no nā mana'o 'epekema i pa'a mua ma ka 'ōlelo Pelekania. E nānā 'ia ka 'ōlelo Hawai'i no ka 'epekema i ho'opuka 'ia ma nā kula 'ōlelo Hawai'i mua o ka pae 'āina a me nā palapala 'ōlelo Hawai'i 'ē a'e o ke kenekulia 19. A laila, e 'imi 'ia ka 'ike ma waho, ma ka hana a nā poe 'ōiwi a me nā lāhui 'ē a'e e kulia nei i kēia nu'u 'o ka ho'omōhala 'ana i ka 'ōlelo no nā mana'o 'epekema i pa'a mua ma ka 'ōlelo Pelekania. E hō'ike'ike 'ia, ho'ohālikelike 'ia, ho'okūkū 'ia, a kālailai 'ia kekahi mau la'ana o nā 'ōlelo i ho'omōhala 'ia no ka 'epekema. He noi'i kēia e kipapa ai i ke ala e holomua ai nā kumu kula kaiapuni a me ke kaiāulu 'ōlelo Hawai'i i kēia au hou.

E wehewehe 'ia ma kēia pepa ka ho'omōhala 'ana i ka 'ōlelo Hawai'i no ka 'epekema haole i kēia au hou. He hana nui ka haku 'ana i nā ha'awina kula kaiapuni no ka 'epekema haole ma ka 'ōlelo Hawai'i, no ka mea he mea malihini kēia mau mana'o mai waho mai o Hawai'i. Ua noi'i mua 'ia a wehewehe mua 'ia kēia mau mana'o 'epekema ma ka 'ōlelo Pelekania, a 'a'ole i ho'omōhala 'ia ka 'ōlelo Hawai'i no kēia kumuhana hou. He hana ko'iko'i kēia no nā kula kaiapuni 'ōlelo Hawai'i, 'oi ai he koina ke a'o 'ana i kēia kumuhana ma nā kula aupuni a pau, a ana 'ia nā haumāna ma kā lākou 'apo 'ana i ia mau mana'o 'epekema. Eia na'e, he hana pohihihi a pū'ika'ika ho'i kēia, 'oi ai he mea nui ka mālama 'ana i ke akamai o nā kūpuna me ka pio 'ole i ka mana nui o ka 'epekema haole a me kona mēheuheu.

Moana Ozawa: Ka Ho'ouna 'Ana a ka Mō'i Kalākaua i nā 'Ōpio Hawai'i i Iāpana no ka 'Imi Na'auao

He pepa 'imi noi'i kēia no ka papahana a ka Mō'i Kalākaua i ho'okumu ai e ho'ouna ana i nā 'ōpio Hawai'i i nā 'āina 'ē. Mai ka makahiki 1880 a i ka 1887, ua ho'ouna ka Mō'i Kalākaua i nā 'ōpio Hawai'i he 'umi kumāwalu i nā 'āina 'ē i mea e a'o mai ai lākou i ka 'ōlelo, ka 'epekema, ke mele, ke kānāwai, ka lā'au lapa'au, a me ka hana no'ēau o ia mau 'āina. 'O ka pahuhopu o ia papahana, 'o ia nō ka ho'oulu 'ana i nā 'ike o ia mau 'ōpio Hawai'i i alaka'i a kōkua ai i ka holomua 'ana o ke aupuni Hawai'i, a no ka ho'oiikaika 'ana i ka pilina ma waena o ke aupuni Hawai'i a me nā aupuni o nā 'āina 'ē. I ka makahiki 1882, ho'ouna 'ia akula 'elua mau mamō al'i Hawai'i i Iāpana, 'o ia 'o Isaac Harbottle lāua 'o James Haku'ole, no ka 'imi na'auao. Ma nei pepa, e 'imi noi'i 'ia ana kā lāua a'o 'ana mai i ka 'ōlelo Kepanī a me ka mo'omeheu Kepanī ma ke kula Kepanī, kā lāua noho 'ana i Iāpana, a me kā lāua kūkulu 'ana i ka pilina me ka po'e Kepanī ma o nā leka i kākau 'ia e ko lāua kahu 'o R.W. Lewin. A laila, e kālailai 'ia ana ke kūkulu 'ana i ka pilina ma waena o ke aupuni Hawai'i a me ke aupuni Kepanī i ia wā. Ma ka 'imi noi'i, e nānā nui 'ia ana ka waiwai o ke kūka'i mo'omeheu 'ana ma waena o ka po'e Hawai'i a me ka po'e Kepanī ma waho o ka 'oihana mahikō a me ka 'oihana kālepa.

Nāihe Pa'aluhī: Na ka Hawai'i ke Kuleana o Kāna 'Ōlelo: He Loiloi i nā Kānāwai Kunikia e Pa'a ai ka 'Ōlelo Hawai'i

Na kākou Hawai'i ke kuleana o ka 'ōlelo Hawai'i a he pilikia kona 'ona maoli 'ia 'ana ma o nā kānāwai kunikia o 'Amelika Hui Pū 'Ia. 'A'ohe kūpono iki ka ho'okuleana 'ia o kā kākou 'ōlelo makuahine e ka po'e kūwaho, e ka po'e pu'u kālā wale. He 'aihue nō kēia a wahi a nā kūpuna, ua pākela maha'oi nō ka 'aihue. 'O kēia 'aihue 'ana i ka 'ike, i ka mo'omeheu 'ōiwi, he 'aihue nō i ka mea keu a ka makamae e Hawai'i ai ka Hawai'i, 'o ia ho'i ka 'ōlelo Hawai'i. E nānā 'ia nō he 'elua hui pā'oihana nui nāna i ho'opa'a aku i kekahi kunikia no ka 'ōlelo Hawai'i. 'O Aloha Poke Company o Chicago, nāna ka hopuna'ōlelo "aloha poke". Ma 'ane'i mai ma Hawai'i nei, na Foodland ka hua'ōlelo "maika'i" a nona ka mana'olana o ka mahalo a me ke ka'ana aku i ko kākou mo'omeheu Hawai'i.

He ho'oilina nō kā kākou 'ōlelo makuahine mai nā kūpuna mai a na kākou Hawai'i ke kuleana 'o ka mālama 'ana, ke aloha 'ana, a me ka ho'omalū 'ana aku iā ia ke po'ino 'ia maila. He ala ka 'ōlelo Hawai'i e 'ike 'ia ai kākou po'e 'ōiwi o nēia 'āina aloha a ke hā'ule aku nō i ka lima 'apā, nalowale akula kākou.

**11:40-1:00 . I Kā'eo ka 'Umeke: E Ho'i i ka Hale Kupuna
Luna Ho'omalū: J. Leilani Basham**

Kaimana Kawaha: 'Ike i ke Au Kaha Mau: He Kālailaina i ka Loli 'ana o ke Kaona Ho'oiipoipo

Ma kēia pepa, e kālailai 'ia ana he 'ekolu mau mele Hawai'i o nā au 'oko'a. Aia i loko o ia mau mele nā kaona like 'ole e hō'ike ana i ke aloha pumehana o ka Hawai'i. Ma loko ho'i o kēia mau mele 'ekolu pākahi e 'ike 'ia ai nā kaona o ka wā kahiko, ke au o ke aupuni mō'i, a me nā makahiki kanalima i hala aku nei. Na ia mau kaona o kēia mau mele 'ekolu e hō'ike mai iā kākou i ke kūpa'a 'ana o ka po'e haku mele i ke kuana'ike Hawai'i a me ko lākou holomua 'ana aku nō ho'i me ka nui 'ike no waho mai. E hō'ike 'ia ana nō ho'i ke kahua aloha 'āina i pa'a iā lākou i hele nō a nāwaliwali no kākou i kēia au ma muli nō o ka noho hewa 'ana o ke aupuni 'Amelika ma Hawai'i nei. A ma o kēia nānā 'ana e hiki ai iā kākou ke ho'opa'a hou mai i ua kahua nei i holomua kūpono ai nā hanauna e hiki mai ana me ka 'ike kupuna.

'O nā mele 'ekolu e kālailai 'ia ana, 'o ia ho'i 'o "Lei Maunaloa kilohi i ka maikai", "Ka Malanai", a me "Nani Venuse". No laila, e 'ike 'ia ana nō ho'i nā mana'o me ka 'ike o nā haku mele o kahiko mai a me ka 'ike i a'o 'ia maila no waho mai. He ala nō paha ia no kākou, ka po'e e ake nei i ka lōina haku mele, e hahai aku ai ma ko kākou kūkulu 'ana i kahua no ka haku mele 'ana i kēia au nei, i 'ike 'ia ho'i ke kūpa'a a me ka holomua o kākou Hawai'i e ola nei.